

УДК 336.71.078.3

Куришко О.О.

ДВНЗ «Українська академія банківської справ НБУ»

РЕАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ЯК ЗАСОБУ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

В роботі досліджено особливості реалізації форм координації діяльності на рівні державного та первинного фінансового моніторингу. Визначені напрямки удосконалення взаємодії між окремими рівнями системи фінансового моніторингу.

Ключові слова: фінансовий ринок, фінансовий моніторинг, легалізація, доходи, банк.

Kyryshko O.

PRACTICAL FINANCIAL MONITORING AS A PRODUCT REGULATION OF FINANCIAL MARKETS

We investigated the characteristics of forms of coordination at the state and the initial financial monitoring. Directions Determined to improve interaction between the individual levels of financial monitoring system.

Key words: financial market, financial monitoring, legalization, banks.

Куришко А.А.

РЕАЛИЗАЦИЯ ФИНАНСОВОГО МОНИТОРИНГА КАК СРЕДСТВА РЕГУЛИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО РЫНКА

В работе исследованы особенности реализации форм координации деятельности на уровне государственного и первичного финансового мониторинга. Определены направления совершенствования взаимодействия между отдельными уровнями системы финансового мониторинга.

Ключевые слова: финансовый рынок, финансовый мониторинг, легализация, доходы, банк.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розглядаючи економіку будь-якої сучасної держави як динамічну та багатогранну, можна визначити, що об'єктивним і невід'ємним економічним явищем сучасності є існування тіньового сектора економіки, при цьому його частка в ВВП, динаміка та структура залежить від історично-економічних умов формування ринкових відносин. Існування тіньового сектора

Куришко О.О.

економіки та ряду злочинних видів діяльності і значні суми коштів, що при цьому обертаються, створили умови для розвитку такого економічного явища, як легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом. Поширення легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, в рамках глобалізації світової економіки не лише сприяє розвитку транскордонної злочинної діяльності, але й ініціює створення національних та міжнародних інституцій з протидії та запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженням тематики реалізації заходів щодо запобігання і протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, приділена значна увага, зокрема наукові праці в даній сфері виконували Азаров М.Я., Ярошенко Ф.О., Мельник П.В., Жвалюк В.Р. [1], Барановський О. І. [2], Гаврилишин А. П. [3], Горінов О. С., Колдовський М. В. [4], Діденко С.В. [5], Жабинець О.Й. [6], Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. [7], Користін О.Є. [8], Литвин Ю.А. [9] та інші науковці.

Цілі статті. Метою статті є дослідження особливостей реалізації форм координації діяльності на рівні державного та первинного фінансового моніторингу; визначення напрямків удосконалення взаємодії між окремими рівнями системи фінансового моніторингу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оцінивши результативні показники діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, відзначимо, що спостерігається низька спроможність до виявлення підозрілих фінансових операцій, що призводить до активізації процесів легалізації злочинних доходів.

Враховуючи активну позицію НБУ в процесі протидії і запобігання легалізації злочинних доходів, наявність повного електронного забезпечення подання і обробки даних про підозрілі фінансові операції, збалансовану систему оцінки фінансових операцій з використанням ризикоорієнтованого підходу, максимально знижені ризики використання банків як посередників для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. В той же час відсутній єдиний підхід до оцінки підозрілих фінансових операцій в небанківських установах, які в значній мірі інформацію для обробки подають як в електронній, так і в паперовій формах, а низький ступінь організованого фондового ринку та відсутність можливостей для економічно обґрунтованого ціноутворення на цінні папери створює передумови для активізації легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, з використанням саме небанківських установ,

оскільки за даними останніх років використовувалися цінні папери як інструменти легалізації доходів. Тому стан діяльності суб'єктів фінансового моніторингу визначає загальну ефективність протидії легалізації злочинних доходів. Чисельність банків, які були суб'єктами первинного фінансового моніторингу, протягом 2005–2010 рр. коливалася на рівні до 170 банків, в той час кількість суб'єктів первинного фінансового моніторингу – небанківських установ була значно більшою.

Встановлено, що спостерігалось суттєве перевищення чисельності суб'єктів первинного фінансового моніторингу – небанківських установ над банками, при цьому близько 97% загальної кількості повідомлень подавали саме банки, а включення до складу суб'єктів первинного фінансового моніторингу – нефінансових установ, що пов'язані з господарською діяльністю (бухгалтерів та бухгалтерських фірм, аудиторів, юристів, нотаріусів та інших), з 2010 р. значно розширить можливість діяльності суб'єктів фінансового моніторингу для виявлення підозрілих фінансових операцій. Найбільша кількість перевірок була проведена в страхових компаніях та кредитних спілках, при цьому чисельність порушень перевищувала чисельність проведених перевірок, тобто в діяльності більшості фінансових установ було виявлено одне та більше порушень, при цьому заходи впливу за результатами порушення законодавства в сфері протидії і запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, були досить лояльними, в тому числі включали приписи щодо усунення виявлених порушень, а розміри штрафів були непорівнюваними з величиною фінансових операцій, які проводять дані фінансові установи. Загальна сума накладених штрафів на фінансових суб'єктів в 2008 р. – 661,84 тис грн, в 2009 р. складала 687,1 тис грн, в 2010 р. – 1 199,6 тис грн, найбільшу суми штрафів при цьому сплатили страхові компанії та ломбарди. Також в рамках діяльності суб'єктів фінансового моніторингу (СПФМ) в Україні важливим є діяльність Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, що є активним учасником національної системи фінансового моніторингу в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Показники діяльності ДКЦПФР
в сфері протидії легалізації доходів,
отриманих злочинним шляхом, за 2007–2010 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010
Кількість перевірених СПФМ, од., в т.ч.	224	250	250	184
торговці цінними паперами, од.	нд	100	85	80
реєстроутримувачі, од.	нд	90	96	67
компанії з управління активами, од.	нд	42	56	37
депозитарій, од.	нд	18	13	нд
Виявлено порушень в діяльності СПФМ, суб'єктів	93	199	193	74
Застосовано заходи впливу, од.	124	199	193	126
Накладено штрафу, тис. грн.	40,42	78,90	101,83	нд

Оцінка діяльності ДКЦПФР вказує на низький рівень наглядово-інспекційної діяльності в сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, оскільки у переважній більшості випадків було виявлено порушення, пов'язані з організацією та проведенням фінансового моніторингу, при цьому найбільш поширеними порушеннями було порушення наказів ДКЦПФР та часткове виконання Закону України Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». За результатами виїзних та невиїзних перевірок в більшості випадків було прийнято приписи щодо усунення виявлених недоліків, при цьому суми економічних санкцій за результатами перевірок загалом були незначними, що економічно не стимулює учасників фінансового ринку до побудови ефективної системи фінансового моніторингу на фінансовому ринку.

Оскільки одним з найбільш важливих джерел інформації в закордонній практиці є дані фінансової та публічної звітності фінансових установ, пріоритетним є дослідження відповідних аналогів в умовах української фінансової системи. Крім офіційних сайтів органів державного фінансового моніторингу (ДСФМУ, НБУ, Держфінпослуг, ДКЦПФР), які публікують щорічні звіти про інспекційно-наглядову діяльність в сфері протидії і запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму, заходи нагляду та контролю в даній сфері, зміни в законодавстві та пріоритетні напрямки розвитку на наступний період, більшість фінансових установ та інших учасників ринку, які є суб'єктами фінансового моніторингу, також мають

власні інформаційні ресурси, що є і можуть бути використані як джерело додаткової інформації в процесі діяльності суб'єктів фінансового моніторингу в Україні. Важливість оцінки даних показників обумовлюється:

- для іноземних інвесторів – визначає ступінь інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату в країні, окремому регіоні, галузі чи фінансовій установі;
- для вітчизняного споживача фінансових послуг – рівнем доступу до інформації про фінансову установу, стабільність її діяльності, тарифи та умови обслуговування;
- для громадськості – можливістю контролю за наданням якісних фінансових послуг та громадській протидії легалізації злочинних доходів;
- для державного та первинного рівнів суб'єктів фінансового моніторингу – можливістю відслідковування ділової репутації окремих посадових осіб та клієнтів фінансових установ, перевірки фінансової звітності та напрямків господарської діяльності ініціаторів фінансових операцій, господарських зв'язків та походження коштів;
- для національного підрозділу фінансової розвідки – засоби інформування про законодавчі зміни в сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

В той же час в рамках національної системи фінансового моніторингу використовується лише одна група показників інформаційної прозорості – оцінка інформаційної прозорості банків, складена за даними компанії Standard & Poor's, що дозволяє уникнути переважно внутрішні ризики фінансового посередника – організаційні, репутаційні, кваліфікаційні ризики персоналу банків. За результатами даного рейтингу інформаційної прозорості в 30 найбільших за розміром активів, кредитного портфелю та кількістю клієнтів банках показник зменшився в порівнянні з 2009 р. на 6.1 п.п. і склав 42,7% [11], тобто банки були найбільш інформаційно відкритими серед інших суб'єктів фінансового моніторингу, проте в порівнянні з рівнем розкриття інформації іноземними фінансовими установами в розвинених країнах даний показник є досить низьким. Подібні тенденції аналітичними службами пояснювалися перед усім загальним економічним станом в країні.

Враховуючи існування різноцентрованої інспекційно-наглядової діяльності в рамках сучасної національної системи фінансового моніторингу, важливим є розгляд також фактичних показників діяльності Держфінпослуг та ДКЦПРФ (табл. 2).

Таблиця 2

Показники інспекційно-наглядової діяльності
Держфінпослуг та ДКЦПРФ в Україні за 2007–2010 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010
Проведено виїзних перевірок Держфінпослуг, од.	1050	781	749	629
Виявлено порушень Держфінпослуг, од.	4658	845	3426	883
Співвідношення чисельності виявлених порушень та виїзних перевірок Держфінпослуг, %	443,6	108,2	457,4	140,4
Застосовано заходів впливу Держфінпослуг, од.	2349	311	2373	277
Кількість перевірених СПФМ ДКЦПРФ, од.	224	250	250	184
Співвідношення чисельності виявлених порушень та перевірених СПФМ ДКЦПРФ, %	9,5	80,4	10,5	66,4
Виявлено порушень в діяльності СПФМ ДКЦПРФ, суб'єктів	93	199	193	74
Застосовано заходи впливу ДКЦПРФ, од.	124	199	193	126

Зокрема наведені фактичні дані інспекційно-наглядової діяльності Держфінпослуг та ДКЦПРФ в Україні за 2006–2010 рр. свідчать про незадовільний стан організації обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу, оскільки в більшості випадків перевірок встановлено певні порушення в сфері протидії та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в небанківському секторі, що створює додаткові риси використання саме даних фінансових установ в процесі легалізації злочинних доходів.

Таким чином, сучасний рівень ефективності діяльності суб'єктів фінансового моніторингу в Україні визначається ступенем взаємодії між спеціалізованим органом в сфері протидії і запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, суб'єктами первинного та державного фінансового моніторингу, правоохоронними органами, недержавними громадськими організаціями та суспільством загалом з метою створення оптимальних умов для попередження легалізації злочинних доходів, при цьому визначальним підходом до оцінки підозрілих фінансових операцій в українській та світовій практиці є використання ризикоорієнтованого підходу.

Висновки. Отже, реалізація фінансового моніторингу на фінансовому ринку надає можливість оптимізувати нагляд держави за фінансовими посередниками з метою забезпечення боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Наведені

пропозиції допоможуть оптимізувати форми взаємодії між державними регуляторами в процесі реалізації державної політики в сфері фінансів.

1. Азаров М.Я., Ярошенко Ф.О., Мельник П.В., Жвалюк В.Р. Відмивання грошей: кримінально-правова кваліфікація, запобігання злочинності, законодавство та міжнародний досвід: Навч. посібн. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – 310 с.
2. Барановський О. І. «Відмивання» грошей: сутність та шляхи запобігання [Текст] / О.І.Барановський. – Харків: Форт, 2003. – 472 с.
3. Гаврилишин А. П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг» / А. П. Гаврилишин // Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання : проблеми сьогодення і перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2008. – 588 с.
4. Горінов О. С., Колдовський М. В. Роль ідентифікації клієнта банку у загальній системі запобігання відмивання грошей комерційного банку // Вісник Української академії банківської справи Національного банку України. – 2007. – № 2. – 120 с.
5. Діденко С.В. Оптимізація управління ризиками в системі фінансового моніторингу банку // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – № 3 (грудень). – 2008. – С. 128–131.
6. Жабинець О.Й. Особливості здійснення в Україні фінансового моніторингу легалізації отриманих злочинним шляхом доходів // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.4. – С. 282–289.
7. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: Монографія. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 112 с.
8. Користін О.Є. Відмивання коштів: теоретично-правові засади протидії та запобігання в Україні: Монографія. – К.: Київ, нац.ун-т внутр.справ, 2007. – 448 с.
9. Литвин Ю.А. Фінансовий моніторинг як особлива форма державного фінансового контролю // Зб. наук. пр. «Держава і право». – Юридичні і політичні науки. – Випуск 32. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. – 688 с.
10. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua>
11. Офіційний сайт Standard & Poor's // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finrep.kiev.ua/>